

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования Республики Тыва
Администрация муниципального района "Барун-Хемчикский кожуун
Республики Тыва"
МБОУ СОШ с. Дон-Терезин

РАССМОТРЕНО
на педагогическом совете
школы
Протокол № 1 от «28» 09
2025 г.

СОГЛАСОВАНО
Зам.директора по УВР
Сарыглар
Сарыглар А.В.
Протокол №1 от «28» 08
2025 г.

УТВЕРЖДЕНО
Директор школы
Ооржак
Ооржак Н.Д.
Приказ №103 от «28» 08
2025 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родной (тувинский) языку»

1 класс

Дон-Терезин 2025

ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

1-ги класстың «Ужуглел» эртеминге тургускан ажилчын программаны Россия Федерациязының «Россияның школазы» деп өөрөдилге-методиктиг бөлүккө, Тыва Республиканың ниити өөрөдилгезинин эге школага 1-4 класстарга тыва дыл талазы-биле күрүне стандарттарына дүүштүр, 2008 чылда Наталья Чоодуевна Дамбаның тургусканы тыва дыл программазынга даянып тургускан. Бо ажилчын программа эге школаның Федералдыг куруне стандарттарынын сорулгаларын чедип алырынче угланган.

Ажилчын программа дараазында номга ундезилээн:

Федералдыг переченьде номери	Авторлары	Оорөдилге эртеминин ады	Клазы	Ундурулгези
22.1.1.1.23	А.А. Алдын- оол болгаш оскелер.	Ужуглел	1	Кызыл, 2016ч.

Өөрөдиглиг план дараазында методиктиг сумелернин дузазы-биле ажыглаттынмышаан, уругларнын шингээдип алган билиглерин, мергежилдерин, чанчылдарын тыва дыл программазынын негелделеринге дууштур эге класс башкыларына А.А Алдын-оолдун «Диктантылар болгаш эдертиглер чыындызы»-биле хынаарын сумелеп турар. Тыва Республиканын ниити өөрөдилгезинин национал девискээр кезээ 1-ги класс өөреникчилеринин ниити сайзыралынче, оларнын билиинин практиктиг болурунче угланмышаан программаны тургузарда эртемниинин, дес-дараалашкаанын, көргузуглеринин болгаш коммуникативтиг принциптерге даянып база уругларнын назы-харын барымдаалап тургаш тургускан.

Эге класстарга тыва дылды оорөдиринин кол сорулгалары:

- 1) Уругларны медреселдиди-биле шын номчуур, бижиир болгаш чугаалаарына оорөдир;
- 2) Оларга торээн дыл болгаш литература талазы-биле эгебилиглерни бээр;
- 3) Уругларны ном ажыглаарына чанчыктырар болгаш оларнын дылга сонургалын, номчулга болгаш билиглерже чуткулун хайныктырар;
- 4) Номчулга болгаш бижилге-билехолбаштыр бойдушту, ниитилел амыдыралын хайгаараарына ундезилээш, оореникчилерни реалисттиг узел-бодал-биле чепсеглээр;
- 5) Уругларны мораль болгаш эстетика талазы- биле кижизидер;
- 6) Ооренип турар чуулдерни сайгарып, болуктеп, деннеп, туннеп билиринге, оларнын иштинден кол болгаш чугула чуулдерни тып, тайылбырлаарына оореникчилерни чанчыктырар;

1-4 класстарга торээн дыл устуку класстарга ооренир тыва дыл болгаш литература эртемнеринин белеткел чадазы болбушаан, колдуунда-ла практиктиг сорулгаларны чедип алырынче угланган.

Тыва дыл программы уш болуктен тургустунган:

1. «Бижикке ооредири болгаш чугаа сайзырадылгазы» (белеткел уези, ужуглел уези, ужуглел соондагы уе.).
2. «Фонетика, лексика, грамматика, шын бижилге болгаш чугаа сайзырадылгазы».
3. «Номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазы».

Болук бурузу тус-тус кезектерге чардынар. Ук болуктер аразында харылзаалыг.

Программада кирген материалдарны улдуннар аайы-биле планнап, болуктер, темаларны кичээлдерге хувааган. Методиктиг аргаларны, сумелерни башкылар чогаадыкчы ёзу-биле шилип ажыглаар, боттары хой-хой чаа аргаларны хереглээр база методиктиг уг-шиглерни башкы боду немеп, улам сайзырадыр апаар. Башкынын кол сорулгазы- программа негелделерин ооредилгенин чаа тургузуунга дууштур долузу-биле боттандылары болгаш оореникчилерге быжыг билиглерни бээри, практиктиг мергежилдерин болгаш чанчылдарны шингээтгирери болур.

Оореникчилернин билиинин шынарын бедидеринге бот ажылдарже болгаш оореникчилер-биле хууда ажылдарже кол кичээнгейни салыр. Хуузунда бердинген онаалгаларны хынаарынга тускай уени башкы кичээл санында баш бурунгаар планнап алып, Бижимел азы хыналда ажылдар кылган санында оон туннелин оореникчилерге чугаалап берип, ниити-даа, хуузунда-даа частырыгларны олар-биле сайгарар.

Оореникчилернин ханы билиглиг болурунга системниг катаптаашкын улуг рольдуг. Ынчангаш башкы катаптаашкынны программанын болуктеринин болгаш темаларынын аайыбиле системалыг чорудуп, хереглээр материалдарны баш бурунгаар планнап алып.

Башкы бурузу чогаадыкчы ёзу-биле ажылдавышаан, дыл башкылаашкынынын, дыл эртемнинин , педагогиканын, психологиянын соолгу чедишкннеринге болгаш мурнакчы база чаартыкчы башкыларнын дуржулгазынга даянып, ооредилгени чедишкнниг болдуруп сорулганы чедип алып.

Ынчангаш эге школага башкылаашкылаашкыннын шинчилел болгаш дилеп тыварынын методтарын оларнын янзы-буру аргаларын тыва дыл кичээлдеринге ажыглаар апаар. Оон уламындан оореникчилер чугле башкынын чугаалаан чуулун, тайылбырын, онаалгаларын кууседир эвес, а боттары база хуузунда хайгааралдар, шинчилелдер кылырынга чанчыл алып: чувелерни деннеп, домейлешкек болгаш ылгалдыг чуулдерни тып, чогуур туннел ундуруп, шингээдип алган билиин меделердиди-биле херек кырында ажыглап билиринге ооредир.

Ужуглел программын шингээткенинин планаттыг туннелдери:

Личностуг (бот хамаарылгалыг)

Оореникчилерге хевирлеттинген турар билиглер:

- Торээн дылывыс харылзажырынын база мээ-медереливистин шынарын

коргузеринын кол чепсээ;

- Торээн дыл национал культуравыстын кол болуушкуну;
- Сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдын бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чоптуг ажыглап билири.;
- Торээн дылын улаштыр оорениринге сонуургалын оттурары;
- Аас болгаш бижимел чугаага дылдын уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.

Оореникчилерге хевирлеттинип болурунун билиглери:

- Торээн дылын сайзырадырынга. ону кадагалап арттырарынга оореникчинин бот киржилгези;

- Аас чугаага дылдын уран-чечен аргаларын эстетиктиг талазынче угландыраы.

Предметтиг (эртемге хамаарыштыр оореникчилернин билип алган турар ужурлуг билиглери:

- Чаа материалды ханы билип алырынче угланган белеткел ажылдарны; номчулга, бижилге, уругларны янзы – буру бот- ажылдары, чугаа сайзырадылгазы.

- Чаа унну ылгап тывары.
- Ол уннун артикуляциязын хайгаараары.
- Чаа уннун дыннаарынга болгаш адаарынга мергежилге.
- уннун улуг, бичии ужуктерни –биле таныжылга .
- Синтезтиг номчулга ажылдары:
- Слогтар номчууру.
- Домактар номчулгазы.
- Сюжеттиг чуруктар-биле чугаа сайзырадырынын ажылдарын чорудары.
- ужуктер кожаазы-биле ажыл. **оореникчилернин ооренип ап болур**

аргалары:

- Торээн дылынын бугу уннерин болгаш ужуктерин, оларнын кол ылгалын билген ужурлуг;

- Состерде уннерни ылгап, оларнын туружун тодарадып билир;
- Ажык, ажык эвес уннерни болгаш ужуктерни, кыска, узун ажык уннерни болгаш ужуктерни бот-боттарындан ылгап шыдаар;

- Домактарнын болгаш состернин анализ-синтезтиг сайгарылгазын кылып, домактардан состерни ылгап тывар
- Улуг болгаш бичии ужуктерни шын, чараш тода бижип билир;
- Бижимел болгаш парламал шрифт-биле бижиттинген состерни, домактарны иштинде слогтап адап тура, шын дужуруп бижири;
- Адаары болгаш бижири дуушкек 3-4 хире берге эвес состен тургустунган домактарны адап бээрге, ужуктерин кагбайн шын бижири; ■ Домак эгезинге улуг ужукту бижири; ■ Домак соолунге улуг секти салыры.

Метапредметтиг

Регулятивтиг (углаар-баштаар) оореникчилернин

чогуур деннелге билип алыр ужурлуг:

- ооренип турар эртеминиң тема, болук аайы-биле кол сорулгаларын, утказын угаап билири;
- Башкынын удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны куседип ооренири;
- бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш орфографтыг, пунктуациалыг частырыгларны тып билирин боттандыар; **оореникчилернин ооренип**

ап болур аргалары:

- ооренген темазынга алган билиглерин туннепболгаш унелепбилирин боттандыары;
- аас болгаш бижимел чугааны дылдын негелдери-биле чогуур уезинде практика кырынга эскертип болгаш ажыглап билири

Билиин ханыладырынга туннелдер (познавательные)

оореникчилернин ооренип алыр ужурлуг билиглери:

- ооредилге даалгаларын кууседип турар уеде херек ужурлуг медээлерни немелде номнар, статьялар болгаш энциклопедиялардан тып билири;
- бодунун назы-харында дууштур янзы-буру словарьларга, справочниктерга даянып билири;
- дылдын негелдерин кууседирде янзы-буру схемаларны, модельдерни, символдемдектерни ажыглап билири;
- белең таблицаларны, схемаларны, созуглелдерни немээри;
- дылдын адырлары: ун-ужук, сос тургузуу, чугаа кезээ, домак кежигуну, бодуун домак дугайында алган билиглерин деннеп, болуктеп, тып, ажыглап билири;

- алган билиглери план болгаш таблица дузазы-биле системажыдып, болуктеп, туннеп билири;

- состе орфограммаларны янзы-буру аргалар-биле хынап билири;

- номчаан созуглелдеринин кол утказын ылгап ундурери;

- бодунун чугаазын тода болгаш билдингир кылдыр дыннакчыга дамчыдып билири; **оореникчилернин ооренип ап болур аргалары:**

- Библиотека болгаш Интернет дузазы-биле херек билиглери тып, ажыглап билири;

- аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш медреселдиги-биле тургузуп билири;

- болушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып, дамчыдып билири;

- алган медээлерни сайгарып, критикалап билири;

Коммуникативтиг оореникчилернин ооренип алыр билиглери:

- аас чугаага диалогту ажыглап билири;

- ангы-ангы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чангыс аай туннелге келиринге ооредири;

- бот туружун болгаш бодалын быжыглап чанчыгары;

- ангы-ангы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чангыс аай туннелге келиринге ооредири;

- коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдын аргаларын чедимчелиг ажыглаары; **оореникчилернин ооренип ап болур аргалары:**

- коммуникативтиг сорулгаларны дыннакчыга тода, дорт, дес-дараалашкаа-биле медээни, билигни чедирери;

- удур-дедир хыналда уезинде бот-боттарынга дузаны уезинде чедирип, билири болгаш коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдын аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

ооредилге чылынын тончузунде уругларнын билип алган турар ужурлуг билиглери

- Сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдын бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чоптуг ажыглап билири.;

- Аас болгаш бижимел чугаага дылдын уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.

- Сюжеттиг чуруктар-биле чугаа сайзырадырынын ажилдарын чорудары.

- бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш орфографтыг, пунктуациалыг частырыгларны тып билирин боттандыраар **оореникчилернин ооренипалыр аргалары:**

- болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып, дамчыдып билири;

- аёгы-аёгы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чангыс аай туннелге келиринге ооредири;

- ангы-ангы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чангыс аай туннелге келиринге ооредири;

1-ги класста бижикке ооредири болгаш чугаа сайзырадылгазы

Бижикке ооредири уш болукке чарлыр: белеткел уези (ужуглел мурнунун), ужуглел уези (номчулга болгаш бижилге), ужуглел соондагы уе (номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазы; фонетика, бижилге болгаш чугаа сайзырадылгазы). Бижик ооредилгези уннуг анализ-синтезтиг метод-биле чоруттунар болгаш чугаа сайзырадылгазынын кол деннелдеринге (сос, домак, харылзаалыг чугаа) быжыглаттынар.

Эге сөс

Дорт чылдыг эге школанын 1-ги класынга «Ужуглел» уш кезектен тургустунган: бижикке оорендиринин мурнунда белеткел уези, бижик ооредилгези, ужуглел соонда номчулга болгаш бижилге.

Номнун бижикке оорендиринин мурнунда белеткел уезинин кезээнде уругларны номчуп, бижип ооредиринге материалдар кирген. Оларга домактар, состер, состун ун-схемалары бахза ажык болгаш ажык эвес уннернин ужуктерин дыннааш, оларны ылгап тыварынга мергежилгелекр хамааржыр. Оон ынай 6 харлыг уругларнын харылзаалыг чугаазын сайзырадырынга хереглээр сюжеттиг янзы-буру уткалыг чуруктар бар. Логиктиг мергежилгелер чорударынга аттыг чуруктар берген. Оларнын чамдыызын чангыс торел болук чувелерни ангылап, оларнын домей чуулдерин барымдаалап болуктээринге хереглээр.

Ниитизи-биле программа ёзугаар ужуглелде 66 шак бердинген.

№	Темазы	Шагы
1	Белеткел уези	3
2	Ужуглел уези	30
3	Ниити шагы	33

Белеткел уези (3 ш)

Чугаа. Аас болгаш бижимел чугаа дугайында ниити билиг.

Домак болгаш сос. Чугааны домактарга, домактарны сосстерге, сосстерни слогтарга чарары болгаш «Ужуглелде» болгаш оске-даа дидактиктиг материалдарда берген схема-шыйыгларны ажыглаары.

Слог. Сосстерни слогтарга чарары. Ажык уннернин слогтар тургузар ролю-биле таныштырары. Состе слогтарнын санын тодарадыры.

Уннер болгаш ужуктер. Ун дугайында билиг. Дыннап болгаш адап тургаш, уннерни ылгап билири: ажык болгаш ажык эвес уннер, сос эгезинге куштуг болгаш кошкак адаттынар ажык эвес уннер.

Ужуглел уези (30 ш)

Ужуглел уезинде ооредир уннер болгаш ужуктерни дорт чадага хуваар.

Бирги чада: номчулгага ооредип тургаш, чедип алып сорулгалар: уннун ужуун, ужуктернин унун чазыг чок тыварынга чанчыктырар; ооренип эрткен уннери сосстернин эгезинге, ортузунга, соолунге турда, чазыг чокка тып, сосстерни шын слогтаар; кыска, узун ажык уннерни болгаш оларнын ужуктерин ылгап билирин чедип алып; ооренген уннерболгаш ужуктер-биле слогтар, сосстер кожуглап номчудар, «Ужуглелде» домактарны номчуп билир; ооренген уннери бар сосстернии тыварынга чанчыктыраружуктерни бот-боттарындан ылгалыр демдектерин барымдаалап танып билиринге ооредир.

Ийиги чада: бирги чадада салдынган сорулгаларны кууседирин уламчылаар; ийи-уш слогтуг сосстерни номчуурунга уругларны чанчыктырар; т,п,к деп уннер сосстернин эгезинге, ортузунга, соолунге чорда, шын номчуурун чедип алып; белен сосстерни слогтавайн шуут номчуурунга чанчыктырар, ол колдуунда ийи слогтуг сосстер болур; домактар иштанде бижик демдектерибиле таныштырар.кол сорулга- бугу уругларнын дески номчуурун чедип алып; номда кирген домактарны ун аянын сагып, аянынг номчуурунга чанчыктырар.

Ушку чада: ъ,е,ё,я,ю деп холушкак ажык ужуктерни ооредир. Бо чадада чедип алып сорулгалар: ок-биле адаарын кадыг демдек-биле коргускен сосстерни, холушкак ажык ужуктерлиг сосстерни шын номчуурун чедип алып; уш-дорт слогтарлыг сосстерни номчударын колдадыр.

Дортку чадада: ь, ф, ц, щ деп уннерни болгаш ужуктерни ооредир. Бо чадада салдынган турар сорулгалар: улегерлеп алган уннерни шын дыннаарын, адаарын, номчуурун болгаш бижиирин чедип алып; ук уннерни ооредип турар уеде оореникчилерге билдингеир, ургулчу таваржыр сосстер шилип алып; чиик сосстерни анализ кылбайн, слогтаашкын чокка номчуурунга чанчыктырар; сосстер болгаш кыска домактарны дурген, чугурту, меделерлиг номчуурун чедип алып; домактарга ун доктаашкыннарын кылып, аянынг номчуурунга чанчыктырар.

Ужуглел соондагы уе

Бижилге, шын бижилге болгаш чугаа сайзыралыгазы.

Бижик ооредилгезинин уезинде чедип алган билиглерин, мергежилдерин, чанчылдарын системажыдып быжыглаары.

Ужуктерни, слогтарны, состерни, улуг эвес домактарны харылзаалыг, дески бижииринге ооредир шенелде ажылдар чорудары.

Сос-биле ажыл. Уругларнын сос курлавырын байыдары болгаш идепкейжидери. Чувелер, чувелернин шынарын, кылдыныглар, кылдыныглар илередир состерни шын хереглед билири, оларнын уткаларын тайылбырлаары.

Домактар болгаш харылзаалыг созуглел-биле ажыл.

Башкынын айтырыгларынга харыыларны шын тургузупбилиринге ооредири, харыыларынга домактарнын ангы-ангы хевирлерин ажыглаары. Кандыг-бир тодаргай темага домактар тургузары, сюжеттиг чуруктар, хууда хайгааралдарын ёзугаа улуг эвес аас чугаа тургузары.

Номчулга.

Бижикке ооредирин уезинде номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазынын талазы-биле алган билиглерин, чанчылдарын ханыладыры болгаш быжыглаары. Номчулганын темпизин чоорту дургедедири. Кыска созуглелдерни иштинде номчуп, утказын сактып алары. Созуглелде болгаш оон ангы-ангы кезектеринде кымнын азы чунун дугайында чугаалап турарынга харыылап шыдаары. Бижик демдектерин барымдаалап шын номчуурунга болгаш рольдап номчуурунга эге чанчылдар. Номчаан чуулунге болгаш сайгарган чуруктарынга хамаарыштыр словарь ажылы чорудар.

Чараштыр бижилге

Улуг болгаш бичии үжүктөрниң кезектериниң аттарын болгаш бижиириниң дөмейлешкээн барымдаалап дараазында чурум ёзугаар бөлүктөргө чарар. *Бичии үжүктөр*

1. Дорт шугумдан база үстүндө ээтпектиг, адаанда ээтпектиг шугумнардан тургустунган үжүктөр: **и, ш, з, н, р, ү, Ү** — 7
2. Үстүндө айыткан шугумнардагачы точкалар болгаш дүүшкүннер немешкенинден тургустунган үжүктөр: **й, л, м, ц, щ, н, ң, ь, ы** — 9
3. Төгерикиден тургустунган үжүктөр: **о, ө, а, ю, ф, б, д, я** — 8
4. Солагай талакы чартык төгерикиден тургустунган үжүктөр: **с, е, ё, ч, ь, ь, в** — 7
5. Бир талакы чартык төгерикиден тургустунган үжүктөр: **э, х, ж, з, к** - 5

Улуг үжүктөр

1. Кол элементизи үстүкү азы адаккы кезектеринде ээтпек шыйыглыг үжүктөр:

И, Ш, Ч, Ц, Щ, Л, М, А — 8

2. Кол кезээ чартык болгаш бүдүн төгерики үжүктөр: **О, Ө, С, Э, Х, З, Я, Е, Ё, Ж**
— 10

3. Кол элементизи чалбыыш хевирлиг шугумдан тургустунган үжүктөр: У, Ү, Н, К, Ы, Ю, Р, В, Ф — 9

4. Кол элементизи чалбыыш хевирлиг шугумнуң чалгыгланчак шугум-биле каттышканындан тургустунган үжүктөр: Г, П, Т, Б, Д — 5

Ооредилге планында кордунгени

«Ужуглел» оредиринге неделяда 1 шак- ниитизи-биле 33 ш (33 ооредилге неделязы).

Бижик өөредириниң үелериниң аайы-биле шактар хуваалдазы мындыг:

Бо шактарның улдуннар аайы-биле үлелгезин башкы боду тургузуп алып, кичээлдерге чижеглей хувааганы мындыг:

БЕЛЕТКЕЛ ҮЕЗИ – 3 шак

- Билиг кичээли. Ужуглел ному-биле таныжылг. Чугаа. Домак. - 1 шак

- Домак. Домакты бижири. Сос. Слог.- 1 шак

Сос. Ону демдеглээри. Ун. Ажык болгаш ажык эвес уннер. - 1 шак

ҮЖҮГЛЕЛ ҮЕЗИ – 30шак

1. А, а- 1 шак	
2. Л, л- 1 шак	
3. О, о - 1 шак	
4. М, м - 1 шак	
5. С, с -1 шак	
6. Н, н – 1 шак	
7. Ч, ч – 2 шак	
8. Ы, ы - 1 шак	
9. У, у,-1 шак	
10. Р, р – 3 шак	
11. Ү, ү ; И, и – 1 шак	
12. Ш, ш Ө, ө – 1 шак	
13. Д, д – 1шак	20. ң -1 шак
14. Б, б – 1шак	21. Х, х- 1 шак
15. Г, г – 1 шак	22. З, з – 1 шак
16. В, в – 1шак	23. Ж,ж – 1 шак
17. Т, т – 1 шак	24. й – 1 шак
18. К, к – 1 шак	
19. П, п – 1шак	
25. ь (кадыг демдек), ы (чымчак демдек) - 1 шак	28. Ф, ф – 1 шак
26. Е,е, Ё, ё – 1 шак	29. Ц, ц – 1 шак
27. Ю,ю, Я, я – 1 шак	30. Щ, щ – 1 шак

Үжүглел кичээлдериниң календарь-тематиктиг планы.

№	Эрттирер хуну			Кичээлдиң темалары
	План	Факт	Шагы	
Белеткел уези				
1			1	Билиг кичээли. Ужуглел ному-биле таныжылг. Чугаа. Домак.
2			1	Ужуглел бижилгези.Домак. Домакты бижири. Сос. Слог.
3			1	Сос. Ону демдеглээри. Ун. Ажык болгаш ажык эвес уннер.
Ужуглел уези.				
4			1	Слог. Ону демдеглээри. А деп ун болгаш А, а деп ужуктер.
5			1	Л деп ун болгаш Л, л деп ужуктер.
6			1	О деп ун болгаш О,о деп ужуктер.
7			1	М деп ун болгаш М,м деп ужуктер
8			1	С деп ун болгаш С, с деп ужуктер
9			1	Н деп ун болгаш Н, н деп ужуктер
10			1	Ч деп ун болгаш Ч, ч деп ужуктер
11			1	Ы деп ун болгаш Ы, ы деп ужуктер. У деп ун болгаш У, у деп ужуктер.
12			1	Р деп ун болгаш Р, р деп ужуктер
13			1	Ү деп ун болгаш Ү, ү деп ужуктер. И деп ун болгаш И, и деп ужуктер
14			1	Э деп ун болгаш Э, э деп ужуктер. Кыска е деп ун, оон ужуу.
15			1	Ш деп ун болгаш Ш, ш деп ужуктер. Ө деп ун болгаш Ө, ө деп ужуктер
16			1	Д деп ун болгаш Д, д деп ужуктер
17			1	Б деп ун болгаш Б, б деп ужуктер
18			1	Г деп ун болгаш Г, г деп ужуктер
19			1	В деп ун болгаш В, в деп ужуктер
20				Т деп ун болгаш Т, т деп ужуктер
21			1	К деп ун болгаш К, к деп ужуктер

22			1	П деп ун болгаш П, п деп ужуктер
23			1	Ң деп ун болгаш Ң деп ужук
24			1	Х деп ун болгаш Х, х деп ужуктер
25			1	З деп ун болгаш З, з деп ужуктер
26			1	Ж деп ун болгаш Ж, ж деп ужуктер
27			1	й деп ун болгаш й деп ужук
28			1	ь (кадыг) демдек, ь (чымчак демдек)
29			1	Е, е деп ужуктер. Ё, ё деп ужуктер
30			1	Ю, ю деп ужуктер. Я, я деп ужуктер
31			1	Ф деп ун болгаш Ф, ф деп ужуктер
32			1	Ц деп ун болгаш Ц, ц деп ужуктер
33			1	Щ деп ун болгаш Щ, щ деп ужуктер

Ажыглаар литература:

1. А.А Алдын-оол, К.Б Март-оол. «Үжүглел» 4 чылдың эге школазының 1-ги клазынга. Кызыл-2013ч.
2. А.А Алдын-оол. «Бодуң номчу» 1 класс. Кызыл-1999ч
3. Э.Д Ондар «Экий, школа!» Кызыл-2002ч.
4. А.К. Ойдан-оол. Э.Д. Ондар 1-4 класстарга Тыва дыл болгаш номчулга программасы. Кызыл 2008.
4. Дамба Н.Ч. Ужуглелдин бижилгези *А а 1, Б б 2* Дөрт чылдыг эге школаның бирги клазынга. Кызыл -2011